

Grigor DOYTCHINOV

Sofija – mesto priložnosti, mesto diskontinuum

V prispevku so predstavljene prostorske razvojne dileme glavnega mesta Bolgarije, Sofije. Tako kot večina mest v združeni Evropi se tudi Sofija spopada z iskanjem nove prepoznavnosti v omrežju mest, predvsem jugovzhodne Evrope. Zgodovinsko dejstvo je, da se je mesto razvijalo iz krize v krizo, v težavnih zgodovinskih okoliščinah in z vsakokratnim reševanjem trenutnih problemov. Poudarjena je potreba po primerni prostorski razvojni strategiji, ki bo lahko vzdržala in vzdrževala trajno stabilne razvojne namere.

The article presents spatial development dilemmas of the capital city of Bulgaria, Sofia. In the urban network of mainly south-eastern Europe, Sofia is searching for new distinction, a quest comparable to other cities in united Europe. The historical fact is that Sofia developed from crisis to crisis, in difficult historical circumstances and by inherent solving of pending present problems. The need for adequate spatial development strategy, which could sustain and condition permanently stable development intentions, is emphasised.

Sofija
Urbanistično
načrtovanje
Urbani razvoj

Sofia
Urban
development
Urban planning

1. Uvod – osebna izkaznica

Sofija leži v dolini, 550–700 m nad morsko gladino, na površini približno 1342 km². Nabitost je z zgodovino in je kulturno središče države. Zaradi razsežnih parkov in vrtov uživa sloves zelenega mesta. Zaradi dominantnega gorskega okvira in obilja kulturne dediščine postaja središče državnega in mednarodnega zanimanja. Mestni moto je »raste, vendar se ne stara«. Občina Sofija obsega osemindeset naselij, v katerih prebiva 1,174.000 prebivalcev, med njimi 1,096.000 v samem mestu. Družbeno, gospodarsko in infrastrukturno je najrazvitejša občina v Bolgariji. To trditev podkrepijo statistični podatki (iz leta 2000): leta 2000 je mesto ustvarilo 24,6 odstotka državnega BDP (s 15,2 odstotka vseh prebivalcev); terciarni sektor v mestnem gospodarstvu prevladuje in obsega 66,6 odstotka proizvodnje ter zaposluje 71,3 odstotka vseh zaposlenih – funkcija glavnega mesta je za ta sektor ključnega pomena; devetnajst od dvainštirideset univerz v državi in 42 odstotka vseh študentov je v Sofiji, ki je tudi največje raziskovalno središče države; leta 2001 je bilo v mestu 23 gledališč, 29 muzejev, 31 kinodvoran in 116 javnih knjižnic. V Sofiji se križajo trije transevropski prometni koridorji: E10 (Beograd–Sofija–Istanbul), E4 (Budim-

pešta–Vidin–Sofija–Thessaloniki) in E8 (Dürres–Skopje–Sofija–Burgas–Varna). Vse to je pogoj za vzpostavitev mesta kot središčnega prostora jugovzhodne evropske regije.^[1]

2. Mesto v načrtovanju – želje in stvarnost

Evropskega tipa urbanizacije v Sofiji ni bilo do vrnitve državne neodvisnosti leta 1878. Do takrat je fizična podoba mesteca s 17.000 prebivalci označevala »mahala«, sorazmerno avtonomno naselje, ki se oblikuje iz etničnih in rodbinskih odnosov. Metamorfoze so se začele v mestu odvijati šele ob koncu devetnajstega stoletja, ko se je družabno življenje, nekoč omejeno na »mahalo«, v iskanju javnega izraza začelo seliti na ulice.^[2]

S ponovnim rojstvom Bolgarije leta 1878 so začeli ljudje prepoznavati pomembnost mest za razvoj duha državnega srednjega sloja, kar je postavilo razvoj Sofije kot državne prestolnice za zadevo nacionalnega intelektualnega prestiža. V obdobju med letoma 1878 in 1918 lahko prepoznamo dve obdobji razvoja. V prvem se je mesto popolnoma reorganiziralo, kar je vplivalo na ves poseljeni prostor iz otomanskega časa. V drugem obdobju, do 1. svetovne vojne, je značilna sistematična

rast; proces oblikovanja glavnega mesta se je pretežno do takrat odvil. Sofija se je kmalu otresla značaja nerazvitega orientalskega mesta in postala evropska metropola.^[3]

Zaradi demografske krize tik pred izbruhom prve svetovne vojne je doživel takšen sistematični začetek hud udarec. Takrat so mesto preplavili priseljenci iz Makedonije, Trakije, Dobrudže in Morave. Mesto je bilo dobesed-

no obkroženo z barakarskimi naselji, ki so zrasla na vseh prostih površinah. Čeprav je mestna uprava, seveda prepozno, poskušala razmere v tem prostoru urediti, jim je bila komaj kos. Trideseta leta je označeval optimizem gospodarske rasti. Toda, gospodarski razvoj je vseboval tudi graditeljski razcvet in še eno, do takrat neznano reorganizacijo mesta, povzročeno z množično gradnjo stanovanj, ki jo je mestna uprava umirila šele med letoma 1934 in 1938. Kar zadeva prostorsko planiranje, je to verjetno najplodovitejše obdobje v zgodovini mesta. Mnogo napa je bilo vloženo v izboljševanje (olepševanje) mesta, tako so leta 1938 sprejeli plan, izdelan kot razvojna strategija, ki kaže osnovne elemente sodobnega urbanističnega planiranja.^[4]

Zaradi hitrih sprememb v družbenem in političnem sistemu države se je mesto po 2. svetovni vojni znašlo v resni krizi. V 2. svetovni vojni je bil med bombardiranjem mesta uničen pomemben del stanovanjskega fonda (približno 12.000 enot), po njej pa je izrazito zrasel pritisk priseljencev, predvsem zaradi velikopotezne kolektivizacije v kmetijstvu in začetkov industrializacije v mestu, kar so bili najpomembnejši dejavniki močno oviranega nadzora rasti urbanega prostora. Da bi vseeno prevzeli nadzor nad razmerami, so se mestne oblasti spopadle s planskimi napor. Zaradi pomanjkanja sredstev za naložbe ali naložb v druge veje industrije so na žalost hitro šli v pozabo. Plan, sprejet leta 1961, se je zelo kmalu pokazal kot nezadosten zaradi stalno napredujoče urbane rasti. Napovedana in načrtovana rast na 800.000 prebivalcev je bila presežena le pet ali šest let po sprejetju plana. Tako so bile že leta 1969 dosežene ustrezne razmere za začetek novega plana. Podporne študije in planski napor med letoma 1972 in 1979 so bili zasičeni z idejami in radikalnimi vizijami o prihodnosti. Toda, kmalu se je izkazalo, da so preveč avantgardne in teoretične. Politični voditelji v mestu in država so jih ocenili kot »nestvarne«, predvsem zaradi pretiranih demografskih in prostorskih napovedi rasti, ki so bile osnove plana.

Leta 1979 je bil dan v obravnavo nov plan in kmalu sta ga lokalna uprava in vlada sprejeli. Čeprav je bil veljaven, izvedba ni bila mogoča zaradi nujnega dogovarjanja z voditelji vladajoče komunistične partije, ki jim ni bil všeč. Nasprotno in v neskladju s cilji,

Preglednica 1: Rang pomembnosti izbranih evropskih glavnih mest in drugih mest

Mesta	Do leta 2000	Po letu 2000
Tirana	z državnimi funkcijami	z državnimi funkcijami
Vienna	evropsko pomembno	evropsko pomembno
Sarajevo	z regionalnimi funkcijami	z državnimi funkcijami
Sofia	z državnimi funkcijami	evropsko pomembno
Zagreb	z državnimi funkcijami	z državnimi funkcijami
Prague	z državnimi funkcijami	evropsko pomembno
Berlin	z državnimi funkcijami	mednarodno pomembno
Budapest	z državnimi funkcijami	evropsko pomembno
Rome	mednarodno pomembno	mednarodno pomembno
Skopje	z regionalnimi funkcijami	z državnimi funkcijami
Warsaw	z državnimi funkcijami	evropsko pomembno
Bucurest	z državnimi funkcijami	evropsko pomembno
Bratislava	z državnimi funkcijami	z državnimi funkcijami
Ljubljana	z državnimi funkcijami	z državnimi funkcijami
Odessa	z državnimi funkcijami	z državnimi funkcijami
Paris	mednarodno pomembno	mednarodno pomembno
London	mednarodno pomembno	mednarodno pomembno

Vir: Vision Planet, Poročilo Evropske komisije: Perspektive in strategije prostorskega razvoja srednjeevropskih držav, držav donavske in jadranske regije, Bonn, 1998.

Slika 1: Pogled na goro Vitošo je ena najpomembnejših dominant sofijske regije (Foto: Grigor Doytchinov)

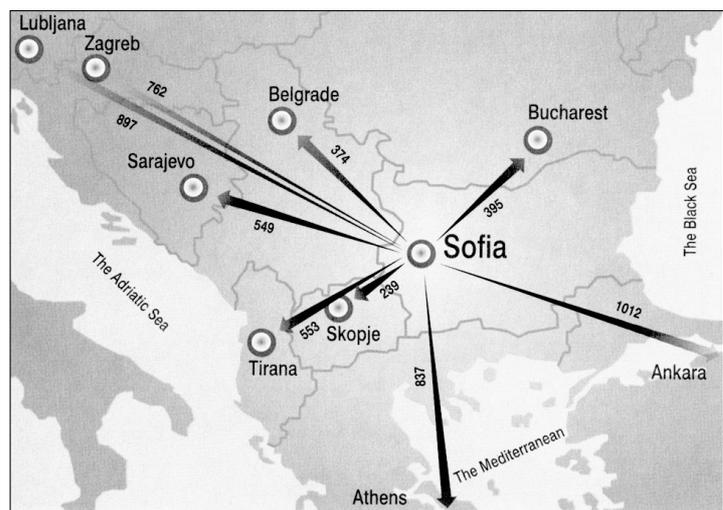
navedenimi v planu, se je vlada odločila poseči s stanovanjsko gradnjo na nove, nepozidane površine na mestnem obrobju. Na osnovi vladne resolucije so plan leta 1985 dopolnili, ne da bi popravili vsebino ali naredili kaj, da bi postal pravno veljaven.[5]

Po letu 1989 je politični in prostorski pretres spet ustvaril povsem novo sliko. Takratni razpad socialističnega sistema je močno zmanjšal vpliv javnega sektorja na mestni razvoj. Ta sprememba je hkrati oznanila novo obdobje v urbanističnem planiranju Sofije. V novih razmerah ni bilo več mogoče urejati mesta z dotedanjimi orodji, tako da so nastale nove kritične razmere.

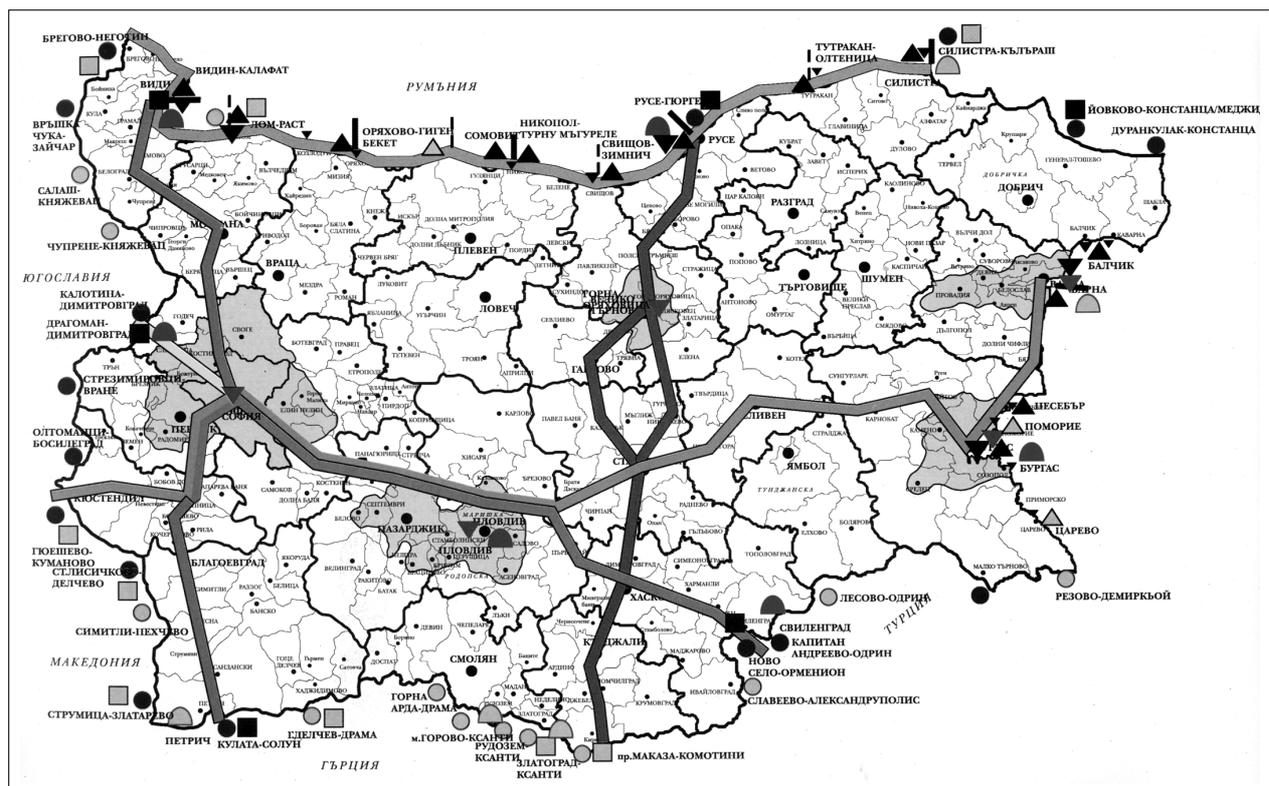
Zaradi političnega prevrata se je koncept »novega urbanističnega planiranja« pojavil in si kmalu, a za kratko ustvaril trdno mostišče. Toda žalostno je, da so posamezniki iz strokovne javnosti preveč častili množične medije, ki so v zahvalo ponudili le nestrokovno podporo. Ustvarili so napačen mit o spremembah. Ali se je urbanistično planiranje v Sofiji zares spremenilo? Novih vprašanj urbanega razvoja se vseeno loteva, vendar vsaka sprememba dodaja nove težave in odpira nova vprašanja. Iz tega sledi, da lahko verjetno govorimo le o spremembi smeri ur-

banističnega planiranja in prilagajanju novim oblikam težav. Torej, je samo sprememba odnosa nov element urbanističnega planiranja.[6]

Postopkov, uporabljenih v načrtu coniranja, sprejetem leta 2004, tako ne moremo razumeti kot »nove« ali »izvirne«. Pa spet, čeprav so uporabili preverjene metode in instrumente, so cilje zastavili mnogo stvarneje in merila oblikovali prožneje. Pomembnost

Slika 2: Razdalje med Sofijo in glavnimi mesti držav jugovzhodne Evrope (Vir: Sofia. 120 Years as capital of Bulgaria, Sofia, 2002)

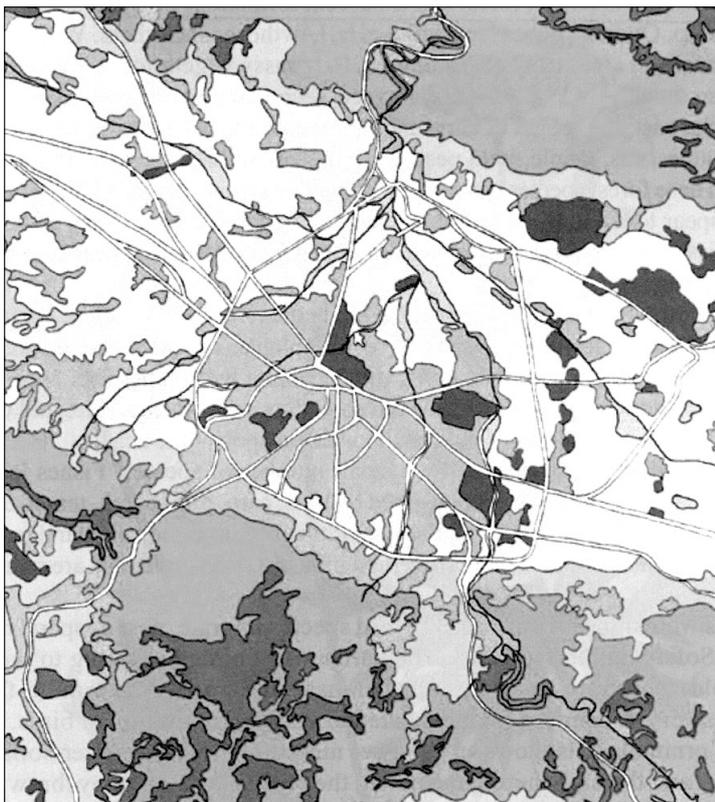

Slika 3: Položaj mesta Sofija na ozadju evropskega omrežja transportnih koridorjev (Vir: Sofia – mestni načrt, 2004).

urbanistično-planerskih vodil se je v videnjih in pričakovanjih očitno zmanjšala. Novih metod ni, so pa nekatera nova načela v javni zavesti pridobila veljavo. Ključno spoznanje je, da razvoj mesta ne more temeljiti na ideji fizično uravnotežene kakovosti. Sprememba paradigme je tudi izločila radikalno geslo »ali – ali«. Najpomembnejša sprememba v tem okviru je odločitev o prenehanju iskanja univerzalno uporabnih pravil, ki se nadomesti s prepoznavanjem specifičnih dejavnikov.

V retrospektivi še vedno lahko razločimo nekaj urbanistično-planerskih pravil in vzorcev, ne glede na diskontinuirani razvoj mesta. Prej omenjeni plani so uporabni kot modeli prostorskega planiranja in urbanega razvoja. Praktične izvedljivosti planov ni oviralo pomanjkanje napovedi in vizij ali nezmožnost doseganja zastavljenih ciljev, temveč nastanek nepredvidenih kriz, zaradi katerih so postale vsebine zastarele, kar je hkrati pomenilo, da planov preprosto ni mogoče uveljaviti. Vrstni red dogodkov je zelo razločen:

- vsako obdobje uveljavljanja plana je bilo pretrgano s pojavom nepredvidene krize;

Slika 4: Prostorska struktura regije kaže okvir gora, ki obkrožajo dolino Sofije (Vir: Sofija – mestni načrt, 2004)

- zastarele planske parametre je vsaka lokalna uprava hitro nadomeščala z nesistematično skrpanimi ukrepi. Sledi jim obdobje, ko lokalna uprava vidi pomanjkanje veljavnega plana kot priložnost za kratkoročne odločitve. Posamezne ideje iz opuščene plana uporabljajo selektivno in brez konteksta;
- povsem naravno je, da takšen nepovezan razvoj pelje k poslabšanju razmer v mestu, kar podžiga javno zavest o nujnosti novega plana.

Splošna ugotovitev je, da planski napor v Sofiji, praviloma zasnovani kot modeli urbanega razvoja, ne potekajo kot tekoče, logične sekvence, temveč so bržkone učinki sledečih si uničujočih lomov in kriz.

3. Monocentrizem urbane strukture kot nerešena težava

V 120-letnem obdobju urbanega razvoja se je mestna planska struktura oblikovala na osnovi radialnega vzorca. Danes kaže kompaktno središčno strukturo z radialnimi strnjnimi podaljški. Takšna je bila že okoli leta 1900 in se je ohranila, ne glede na nagli demografski in prostorski razvoj. Sistem prostornih mestnih parkov in vrtov sestavlja strukturne radialne elemente v koncentričnem sistemu. V fizični strukturi mesta je mogoče prepoznati štiri različne koncentrične cone, ki izražajo različna obdobja razvoja, načine graditve in naravne danosti:

- mestno središče,
 - pas okoli mestnega središča, ki določa območje zgodovinskega središča,
 - obrobna cona, ki jo označujejo povojni stanovanjski kompleksi, ki opredeljujejo fizični okvir kompaktnega mesta,
 - amorfna cona zunaj kompaktnega mesta, ki jo sestavljajo manjše vasi in območja vil.
- V primerjavi z zahodnoevropskimi mesti je Sofija, kar zadeva obseg gradbenih zemljišč, izrazito strnjeno mesto z visoko gostoto prebivalstva (56 prebivalcev/ha). Gostota je najvišja v mestnem središču, rahlo upade v drugem zgodovinskem središčnem obroču, nato močno zraste v obrobni coni povojnih stanovanjskih sosesk. Zunaj strnjenege mesta

močno pade. Razlika v gostoti med obrobno cono in tisto zunaj strnjenege mesta ima močne posledice na urbanistično oblikovanje. Toda v zadnjem desetletju postaja gradbena dejavnost prav v tej, zunanji coni čedalje močnejša. Usmerjena je pretežno v južni del mesta, v prehodno cono pod privlačno goro Vitoša.

Čeprav so planske namere usmerjene k graditvi policentričnega sistema, mesto kaže izrazito monocentrično strukturo. Zaradi kopice razlogov se po letu 1989 ni razvilo niti eno notranje središče. Po političnem prevratu so prav območja rezervirana za načrtovani razvoj lokalnih središč postala prvi plen graditeljev stanovanj za trg. Zgradili so veliko, tako da je mesto izgubilo potencialna zemljišča, ki bi jih lahko uporabilo za razvoj lokalnih središč.

Hkrati so se začeli bohotiti problemi v mestnem središču, ki ovirajo učinkovito izvajanje najpomembnejših funkcij. Splošno stanje objektov in infrastrukture v zgodovinskem delu mesta je čedalje slabše. Pomembni javni prostori se spreminjajo v nehumane prometne površine. Ponudbo pisarniških prostorov in središč označujejo kot nezadostno, jih pa v mestnem središču pravzaprav sploh ne gradijo, zato pa gradijo pisarne in sedeže podjetij, kar kje, po vsem mestu. Ena zelo motečih težav središča je pomanjkanje parkirnih prostorov, kar vodi k prometnemu kaosu. Dalje, izrazito radialna zasnova mesta močno povečuje obremenjenost središča s tranzitnim prometom in ne prispeva k razvoju lokalnih središč drugje. V resnici ni primarnih ali sekundarnih obvoznih smeri, ki bi pritegnile del prometa iz središča mesta. Še več, večino poslovnih in trgovinskih programov so v zadnjem desetletju postavili prav ob radialne ceste. Takšen razvoj je povsem sprejemljiv, vendar ni nadomestilo za razvoj potrebnih lokalnih središč.

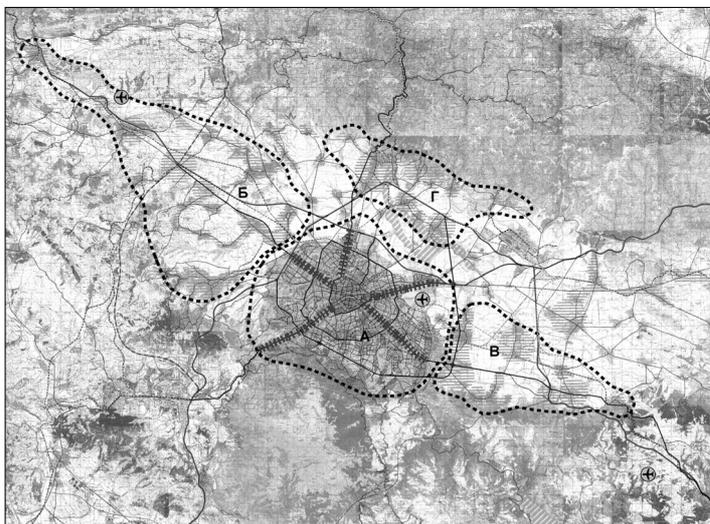
Robni del strnjenege mesta ima velik prostorski potencial za cone, namenjene komercialni rabi. Pretežno so jih oblikovali v času socialističnega planiranja, ko je imela industrija prednost; območja so zasedali ekstenzivno in vire uporabljali potratno – zlasti zemljišča. Delež zemljišč, namenjenih komercialni in industrijski rabi, ki bi ustrezal tekočim sodobnim procesom tržnih reform in strukturnih sprememb, je zdaj neprimeren (27 odstotka gradbenih parcel) in ne sle-

di logiki ekonomskih zahtev ali prostorsko-planerskim ciljem. Še več, 34 odstotka teh zemljišč leži v krogu samo 4 km od središča mesta. Poleg tega se delež zaposlenih v industriji stalno zmanjšuje, zato je nujno pozornost nameniti rekonstrukciji ali preselitvi komercialnih dejavnosti.

Med severnim in južnim delom mesta, ki ju ločuje železnica s svojimi napravami in pripadajočimi prometnimi ter skladiščnimi površinami, je zaznati tudi resno neravnotežje v bivanjski kakovosti. V severnem delu so vsi kazalci slabši, tako v zvezi z ekologijo, sanitarnimi in higienskimi razmerami ali prometom, ki se neposredno zrcali na trgu nepremičnin: investicijska dejavnost in cene so mnogo nižje na severu kot na jugu. Številna

Slika 5: Težnje v razvoju osrednjih dejavnosti
(Vir: Sofija – mestni načrt, 2004).

Slika 6: Smeri dolgoročnega prostorskega razvoja
(Vir: Sofija – mestni načrt, 2004).

opuščena industrijska območja na severu, kjer bi potrebovali znatna sredstva za rekonstrukcijo in nove rabe, prav tako odganjajo investitorje. Izvedba evropskih prometnih koridorjev (rute E4, E8 in E10), ki se križajo prav na severnem robu strnjenege mesta, bi lahko to neravnotežje omilila.

Obsežne zaloge zemljišč zunaj strnjenege mesta ne smemo podcenjevati; to so območja, ki bi lahko prevzela mnogo urbanih funkcij in dejavnosti, ne da bi ogrozile teritorialno ravnotežje mesta. Ekstenzivno zasedena zemljišča v zunanji coni bi lahko prevzela dodatne funkcije, ki jih življenje in čas zahtevata, brez nepotrebnih širitvev poseljenih območij. Kriza v ekonomskem razvoju teh območij in slaba zmogljivost njihovih prebivalcev podobno kažeta na dodatne zemljiške rezerve za razvoj. Izrazit je potencial visokokakovostnih prostorov za razvoj prostočasnih dejavnosti, še zlasti v hribovitem zaledju mesta, tj. gorski verigi, ki je tudi zelo značilna v podobi mesta. Ne smemo pozabiti, da se je Sofija že dvakrat kar uspešno ponudila za gostiteljico zimskih olimpijskih iger.

4. Sklep – pogoji in dejavniki urbanega razvoja

Na prihodnji razvoj mesta vpliva mnogo dejavnikov in danih razmer, ki ga lahko pomembno upočasnijo ali pospešijo razvoj. Najprej so to geopolitični in geografski dejavniki, ki izvirajo iz strateške lege v jugovzhodni Evropi. Oddaljenost od gosto poseljenih območij zahodne Evrope je nedvomno negativen dejavnik, saj preprečuje dinamičen pretok inovacij, blaga in posameznikov, ki so pomembni za integracijo v evropsko gospodarsko območje in omrežje mest. Sorazmerna oddaljenost slabo vpliva na lociranje gospodarskih dejavnosti, osnovanih na zahodnoevropskem kapitalu in tehnologiji, kar je eden najpomembnejših razlogov šibkih neposrednih investicij v Bolgarijo.

Osnovni politični dejavnik, ki bo pozitivno vplival na razvoj Sofije je pristopni proces države v EU. Integracija države v Evropo ni le rezultat formalne izpolnitve pogojev za članstvo, temveč tudi številnih regionalnih procesov na Balkanu. Proces integracije je

pridobil novo razsežnost, osnovano na močnejšem regionalnem sodelovanju, ko so se razmere v sosednjih državah, naslednicah Jugoslavije, umirile. Zaradi odvisnosti Bolgarije in njenega glavnega mesta Sofije od tujih naložb je regionalno povezovanje izredno pomembno. S pridružitvijo države EU leta 2007 bo lahko še pravočasno in na višji ravni uživala prednosti evropskih skladov. Takrat bodo pospešeni regionalni razvoj in investicije v državo ter okrepljene prometne povezave z Romunijo in Grčijo. Čeprav bo regionalnih razvojnih spodbud v Sofiji bolj malo, bo infrastrukturmno mreženje odločilno spodbudilo razvoj mesta.

Pomembna skupina dejavnikov spada k uvrščanju mesta v globalne trge in vzhodno ter jugovzhodno Evropo. Zdajšnje težnje krepijo pričakovanje, da ima Sofija precejšnje priložnosti za rast in razvoj. Te so predvsem posledica geostrateške lege mesta. Zanimiv vidik zahoda je, da bo mogoče prenesti zahodnoevropski kapital prek Balkanskega polotoka in Bolgarije v vzhodno Evropo in osrednjo Azijo ter na Bližnji vzhod. Vzhod pa zanima uvrščanje svojih proizvodov na zahodnoevropske trge. V tem pogledu ima lahko Sofija pomembno vlogo. V balkanski regiji, ki je obetajoča evropska regija, je oblikovanje trdnega omrežja središčnih lokacij nedokončana naloga, saj se mesta, kot so Sofija, Bukarešta, Beograd, Skopje, Tirana, Solun, Varna in Constanta potegujejo za status osrednjih regionalnih ali celinskih središč. Jasno je, da bo glavno mesto Sofija imelo resno priložnost privabiti naložbe v tej tekmi z najpomembnejšimi mesti jugovzhodne Evrope le, če bo z ustrezno politiko in usmerjanjem procesa izkoristilo svojo strateško lego na križišču evropskih koridorjev in središčno lego v dinamično spreminjajoči se balkanski regiji.

Demografske značilnosti mesta prav tako pomenijo določeno prednost. Materialna osnova, kvalificirani strokovnjaki in tradicije v določenih področjih raziskav in proizvodnje lahko pomagajo pri vzpostavitvi specifičnega tehnološkega mosta med zahodom in vzhodom. V zadnjem času dobro razvit terciarni sektor ponuja mnogo niš za takšno izmenjavo. Univerze in raziskovalne ustanove so lahko osnova. Usmerjanje kapitala v mesta z izobraženimi ljudmi in visoko kakovostjo življenja dajejo Sofiji enkratno priložnost v regiji in evropskem okviru, saj je izobrazbe

na raven prebivalstva dokaj visoka. Velik delež višje ali visoko izobraženih ekonomsko dejavnih posameznikov (66 odstotka) je pomemben pogoj za privabljanje visokotehnološke proizvodnje. Tu se je zanimivo sklicevati na raziskavo Vision Planet, iz katere so razvidne zahodnoevropske ocene potencialov mesta. Poročilo Evropske komisije iz leta 1998 z naslovom *Perspektive in strategije prostorskega razvoja Srednje Evrope, Podonavske in Jadranske regije* (orig. angl. *The perspectives and strategies for physical development of the countries in Central Europe, the Danube region and the Adriatic*) poudarja celinsko pomembnost mesta v prihodnosti.

Pred koncem je treba poudariti tudi državne okoliščine in dejavnike perspektivnosti mesta. Odkar je glavno mesto, je Sofija vedno bila prizorišče najdinamičnejšega razvoja v državi. To dejstvo ima ekonomsko, politično in družbeno razlago. Ker mesto izrazito vpliva na državno gospodarsko rast, je tudi v regionalnih planskih aktih opredeljeno kot »razvojno območje«.

Nemogoče je opisati ves razpon dejavnikov, ki vplivajo na mesto, ne da bi omenili naravne omejitve in spodbude, saj so za mesto ključne. Izjemna naravna lega dvojno učinkuje na razvoj. Gore, ki obkrožajo sofijsko dolino, še zlasti Vitoša z najvišjo točko na 2225 m, so del mestne podobe in ključni naravni dejavnik za kakovost življenja. Smučarska središča na Vitoši in bližnji Rili so bila mednarodno priljubljena turistična destinaciji že pred letom 1989 in osnovni argumenti za ponudbo mesta kot gostiteljico zimskih olimpijskih iger. V zadnjem desetletju so v teh smučarskih središčih, oddaljenih od mesta približno eno uro, doživeli resničen razcvet gradnje novih hotelov in privabili veliko obiskovalcev. Načrti za širitev so že v izdelavi. Drugi načrt se osredotoča na topografijo (hribe) strnjenegega mesta, ki je namenjena panoramskim legam in vizualnim dominantam, zlasti območje zgodovinskega središča. Izviri mineralnih voda v mestu, vsekar prvotni razlog za ustanovitev mesta, so prav tako pomemben potencial. Zdaj so le v delni rabi.

Univ. prof. dr. techn. arch. Grigor Doychinov, Tehniška univerza Gradec, Gradec, Avstrija
E-pošta: doychinov@stdb.tu-graz.ac.at

Opombe

- [1] Sofia, 2002.
- [2] Doychinov, Ganchev, 2001.
- [3] Doychinov, 1989.
- [4] Doychinov, Ganchev, 1989.
- [5] Sofia – mestni načrt, 2002.
- [6] Doychinov, 2002.

Viri in literatura

- Sofia. 120 Years as Capital of Bulgaria (2002) Academic Publishing House, Sofia.
- Doychinov, Grigor, Ganchev Christo (2001) Österreichische Architekten in Bulgarien 1878–1918, Böhlau, Dunaj.
- Doychinov, Grigor (1989) Die Gestaltung des Ringstraßensystems in Sofia. V: Berichte zur Raumforschung und Raumplanung (1989) Dunaj.
- Doychinov, Grigor, Christo Ganchev (1989) Formation of Sofia's Old Town Areas and the Approach to them, Komitet za kultura, Sofia.
- Sofia Master Plan (2002) Manuscript, Sofia Municipality.
- Doychinov, Grigor (2002) Das pluralistische Experiment, University of Technology, Graz.